

prof. dr hab. Adolf Gwozdek

em. prof. UWM w Olsztynie

AKTYWIZACJA ŚRODOWISKA WIEJSKIEGO PRZEZ DZIAŁALNOŚĆ PLASTYCZNĄ

1. Rys historyczny

Edukacja plastyczna, pojmowana jako działalność poprzez malowanie czy rysowanie, przeszła wiele faz rozwoju szczególnie w odniesieniu do rysunku. W świetle literatury początki edukacji plastycznej należy wiązać z wprowadzeniem, przez Johanna Heinricha Pestalozziego, rysowania do szkół w Szwajcarii¹.

Od tego momentu następuje bowiem w Europie rozpowszechnianie edukacji poprzez plastykę, zgodnie z ideałami J. H. Pestalozziego. Rysunek miał umożliwić dzieciom, dzięki rozwijaniu funkcji umysłowych, poznanie i rozumienie otaczającej rzeczywistości. Rysowanie figur, linii czy kół, służyło jako podstawa rysowania oraz pomagało w zrozumieniu doznań wizualnych. W Polsce idee J. H. Pestalozziego były przyjmowane do końca XIX wieku, a po tym okresie zaczęto drukować podręczniki do nauczania rysunku. Pozwolono dzieciom korzystać z cyrkla, kątomierza oraz linijki jako przyborów do rysowania. Pod koniec XIX wieku wprowadzono system szwedzki pod nazwą Slöjd, co tłumaczy się "zręczny w palcach", który połączył i zespolił dwa przedmioty, takie jak "Rysunek i Roboty ręczne". Zaczęto rozwijać zdolności obserwacji, zapamiętywania i wyobraźni.

2. Funkcje plastyki

Plastyka pełni dwie podstawowe funkcje:

- społeczno - kulturotwórczą
- kształcącą - wychowawczą

Z funkcją społeczno - kulturotwórczą stykamy się w życiu codziennym, bowiem każdego z ludzi otaczają wytwory społeczności z lat minionych, budowle, obrazy, przedmioty użytkowe. Plastyka jest nosicielką postępu w zakresie wyobrażeń i estetyki w codziennym życiu. Odgrywa ona też ogromną rolę w kształtowaniu wyobrażeń historycznych, na przykład dzieła A. Grottgera, J. Matejki.

W obrębie funkcji kształcąco - wychowawczych, dotyczącej ludzi, można wyodrębnić funkcję estetyczną, poznawczą, praktyczną i medialną. Jest to oczywiście podział teoretyczny, ponieważ wszystkie funkcje się zająbiają. Estetyczna funkcja sztuki opiera się na przeżywaniu piękna. Chodzi tu o wielorakie wartości wizualno - plastyczne, ich dobór i działanie.

Sztuka spełnia rolę moralnego apelu: szydzi, ośmiesza, oskarża, wskazuje na ludzi. Ukazuje ich bohaterstwo, ale czasem okrucieństwo. Z funkcją moralną łączy się funkcję terapeutyczną jako "leczenie duszy" - psychoterapię. Celem jej jest rozładowanie

---

¹ T. Rudowski, *Wybrane zagadnienia współczesnej edukacji plastycznej*, Warszawa 2001,

kompleksów czy obsesji. Za pośrednictwem sztuki poznajemy nie tylko przeżycia artystów, ale także sądy i myśli ludzi z minionych epok.

3. Stadia rozwojowe twórczości artystycznej w rysunku dziecka

Długoletnie doświadczenia pedagogiczne Lowenfelda z Pensylwanii pozwoliły mu na stwierdzenie, iż ekspresja plastyczna dziecka jest procesem ściśle związanym z jego wszechstronnym rozwojem fizycznym i psychicznym.²

Elementy spostrzegania, inteligencji, uczuć, wyobraźni i działania są w tym procesie ściśle zintegrowane. Lowenfeld podkreśla jednak wyraźnie wartość spontanicznej ekspresji dla wychowania i kształcenia dzieci. Analizując wytwory artystyczne musi być brany pod uwagę wiek dziecka. Badacze dokonali podziału na okresy i fazy wprowadzając wyznaczniki podstawowe dla danej grupy wiekowej. Biorąc pod uwagę rozwój określonych sfer psychiki przyjęto następujący podział na okresy rozwojowe:

- niemowlęcy, 1 rok życia;
- poniemowlęcy, od 2 do 3 lat;
- przedszkolny, od 3 do 7 lat;
- młodszy wiek szkolny, od 7 do 11/12 lat;
- dorastanie, od 11/12 do 17/18 lat;
- młodzieżowy, od 18 do 24 lat.

Nieco inaczej wyglądają okresy rozwoju dzieci dotyczące rozwoju rysunkowego:

- faza bazgroł, od 2 do 4 lat;
- faza przedschematyczna, od 4 do 7 lat;
- faza schematyczna, od 7 do 9 lat;
- faza początkowego realizmu, od 9 do 12 lat;
- faza pseudonaturalistyczna, od 12 do 14 lat;
- faza kryzysu, od 14 do 17 lat.

4. Twórczość plastyczna w klubach (świetlicach) na terenie działalności

Fundacji "Łatwiej razem" dr Teresy Czesławy Malec

Aktywność plastyczna to twórczość subiektywna, która ma znaczenie jednostkowe, przyczynia się w sposób wyraźny do rozwoju osobowości dzieci i młodzieży.

Ekspresję plastyczną, którą obserwowano w trakcie prowadzonych zajęć z dziećmi i młodzieżą oceniono, jako intencjonalną a czasami jako świadomą. Zajęcia były prowadzone jesienią i zimą 2011/2012 w Gminie Biskupiec. Do prowadzenia spotkań wytypowano wsie: Bredynki, Droszewo, Stryjowo, Rzeck oraz Rasząg. Znajdujące się w tych miejscowościach kluby były skromne i czyste, lepiej lub gorzej wyposażone w odpowiedni sprzęt, natomiast z oświetleniem sal bywało różnie, co utrudniało prowadzenie zajęć plastycznych. Należy podkreślić, że przychodząca młodzież wykazywała znaczne zainteresowanie i zaangażowanie a dobór materiałów zawsze odpowiadał potrzebom prowadzonych spotkań. W trakcie zajęć z zakresu plastyki przeprowadzone zostały zajęcia z następujących technik plastycznych: druk liściowy, druk stemplem ziemniaka, witraż na okno, druk wypukły - linoryt, drapanka barwna, maska karnawałowa.

---

² Viktor Lowenfeld, W.Lambert Brittan, *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*, PWN, Warszawa 1977

4.1 Druk liściowy

Liście fascynują nas swoimi kolorami i kształtami. Do druku liściowego należy jednak wybrać liście o wyraźnym kształcie. Ważne było też ich żyłkowanie im wyraźniejsze, tym lepiej, bowiem żyłki stanowiły formę drukarską, czyli matryce naszej odbitki. Odbitka, która powstała musiała odwzorowywać nie tylko kształt i żyłkowanie, ale i przypadkowe efekty powstałe z rozłożenia farby. Materiałami i narzędziami były:

- wałek gumowy (fotograficzny) do nadawania farby i odbijania;
- płyta szklana do rozprowadzania farby i nadawania na wałek;
- szpachelka do rozprowadzania farby drukarskiej;
- terpentyna do zmywania farby;
- papier odbitkowy.

Dzieci i młodzież, po zebraniu odpowiednich liści, dokonali ich drukowania. Było to dla nich bardzo ważne i atrakcyjne zajęcie.

4.2 Druk stemplem ziemniaka

Inną formą wspólnej pracy w grupie był druk stemplem wykonanym z ziemniaka. Do tej działalności należało na początku sporządzić szkice koncepcyjne dotyczące formy oraz układu kompozycyjnego, w jakim go wykorzystano. Forma zewnętrzna i wewnętrzna oraz kształt stempla musiały być syntetyczne oraz zwarte i składać się z wyraźnych plam. Cienkie linie osiągalne były tylko w negatywie, ponieważ ziemniak jest dość kruchy i taki element wypukły odkształciłby się po pierwszym użyciu stempla. Pojedyncza odbitka mogła stanowić część większej całości, a więc należałoby przewidzieć do jakich kombinacji będzie użyta. Można było powtarzać dany element na wiele sposobów. W tej pracy z młodzieżą wykorzystano następujące materiały i przybory:

- ziemniaki, marchew, rzepy;
- farby plakatowe i kolorowe tusze;
- noże;
- gąbki;
- pędzle;
- pędzelki do malowania.

Biorący w spotkaniu młodzi ludzie bardzo chętnie i sprawnie wykorzystali informacje i uwagi o przygotowaniu form do odbijania.

4.3 Witraż na okno

Zadaniem było wykonanie projektów witraży o różnych kształtach oraz wybranie jednej propozycji do realizacji. Na początku zapoznano dzieci i młodzież z krótką charakterystyką witraży. Witraż jest bowiem barwnym szkłem okiennym, ułożonym w kompozycję figuralną lub orientalną. Szklą łączono ramkami ołowianymi (zwanymi dwutówkami) i osadzono je między żelaznymi sztabami, dzielącymi je na kwartały.

W naszym przypadku szkła zastąpiono kolorowymi kalkami, a ramy konstrukcyjne czarnym grubym kartonem, celem wzmocnienia kontrastu barwnego. Technika ta pobudzała dzieci do twórczego myślenia. Okazało się bowiem, że zajęcia bardzo angażowały młodzież, która wykazała się ciekawymi pomysłami. Do wykonania witraży wykorzystano następujące materiały i przybory:

- kolorowe kalki;
- nożyki do wycinania;
- ołówki i linie;
- klej introligatorski;
- arkusze czarnego kartonu;
- gotowe elementy konstrukcyjne witraży dla małych dzieci.

Po zakończeniu zajęć witraże zostały zabrane do domów celem przyozdobienia własnych okien.

4.4 Druk wypukły - linoryt

Kolejną wspólną działalnością był druk z matrycy wykonanej w linoleum. Warto w tym miejscu podkreślić, że linoleum stanowi dla dzieci i młodzieży bardzo dogodny materiał rytowniczy. Dzięki jednolitej masie materiału cięcie nożyczkami i dłutkami może odbywać się jednakowo we wszystkich kierunkach. Najodpowiedniejsze do celów graficznych w działaniach świetlicowych było linoleum o grubości od 3,5 mm do 4 mm, w dowolnym kolorze naklejonym na gruby karton. Linoryt, po nacięciu obranego motywu, służył jako matryca do odbijania na papierze.

Przygotowując matryce zastosowano następujące materiały i przybory:

- linoleum lub gumolit;
- farbę drukarską;
- olej lniany;
- szpachelki;
- płytkę szklaną, na której rozwałkowano farbę drukarską;
- wałek gumowy do nadawania farby;
- dłutka graficzne z wymiennymi ostrzami.

4.5 Drapanka barwna

Jedną z form pracy dzieci i młodzieży w klubach wiejskich było realizowanie drapanki barwnej. Należy podkreślić, że nawiązuje się tu do technik malarstwa ściennego - sgraffito. Grattage - z języka francuskiego oznaczające drapanie - nazwę swą bierze od wydrapania

rysunku z warstwy farby pokrywającej powierzchnię kartonu. Warstwę zewnętrzną, czarną tworzy tusz, który silniej od innych barwników przylega do podłoża i tworzy powierzchnię gładką w dotyku, nieścieralną. Warstwa głębsza to podłoże - białego grubego kartonu, zabarwionego w dowolny sposób, na który wtarto wosk ze świecy, poprzez wcieranie i rozłożenie na całej kolorowej powierzchni, a później zamalowano czarnym tuszem.

Materiały i przybory, które wykorzystano w tej aktywizującej młodzież działalności to:

- gruby karton;
- farby wodne;
- świece;
- tusz czarny;
- igły, nożyczki do drapania;
- makulatura jako podkłady na stoły zapobiegająca zabrudzeniom mebli.

4.6 Maska karnawałowa

Pragnąc uatrakcyjnić realizowane zajęcia, przeprowadzono prace, których zadaniem było wykorzystanie masek karnawałowych. Samodzielne zrobienie masek przyniosło dzieciom wiele radości. Po bokach maski robiono otwory i przewlekano przez nie wstążkę lub gumkę, żeby nie spadła z głowy podczas zabawy. Do realizacji masek wykorzystano następujące materiały i przybory:

- kartony w różnych kolorach;
- nożyczki do cięcia papieru;
- linie;
- farby plakatowe do ewentualnego pomalowania;
- brokaty;
- klej introligatorski;
- ołówki do rysowania i projektowania masek.

Zabawa w trakcie tej pracy była wspaniała, każdy chciał bowiem by jego maska była najpiękniejsza. Można stwierdzić, że wszystkie były piękne i ciekawe.

Zakończenie

Realizowane zajęcia wzbudzały zainteresowanie i aktywność plastyczną dzieci i młodzieży w wybranych wsiach znajdujących się w okolicach Biskupca. Efektem tej działalności były dobre nastroje w trakcie zajęć, oraz zadowolenie z efektów własnej twórczości i uczucie satysfakcji typu "jakie to piękne, ja to potrafię". Wywołały one w środowisku wiejskim zainteresowanie starszej młodzieży, rodziców, a także wójtów. którzy przychodzili na spotkanie, aby obserwować prowadzone zajęcia. W kilku klubach uczestnicy zajęć zorganizowali wystawy z działalności plastycznej.

